

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Perhekodissa osallisena

– riittävän hyvään elämään

Leila Karjalainen

Kansalaistoiminta ja nuorisotyö (210 op)

4/2010

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Leila Karjalainen	Sivumäärä 36 + 2 liitesivua
Työn nimi Perhekodissa osallisena – riittävän hyvään elämään	
Ohjaava opettaja Osmo Jurvanen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Perhekoti Pukinkontti Oy	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö käsittelee lastensuojelun sijaishuollon ammatillista perhekotihoitoa ja kasvatusta laatukäsikirjan työstämisprosessin näkökulmasta. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja sen tuotoksena kehittyi ammatillisen perhekodin toimintaa ja käytäntöjä kuvaava ja ohjaava sekä laadun hallintaa arvioiva ja kehittävä käsikirja, Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirja. Toiminnalliseksi opinnäytetyön teki se, että siitä syntyi sekä raportti laatukäsikirjan synnyn prosessista että varsinainen tuote, Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirja</p> <p>Opinnäytetyön aiheen valintaan liittyi halu kehittää lastensuojelutyötä perhekodin näkökulmasta ja parantaa perhekodin vanhempien ja muun henkilöstön ammatillista osaamista sekä tuottaa perhekodille sen tarvitsema laatukäsikirja. Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt perhekodin laatukäsikirja toimii myös esiteenä uusille asukkaille ja heidän omaisilleen sekä palvelunmaksajille että toimintaa valvoville viranomaisille. Laatukäsikirja toimii myös perehdyttämisoppaana uusille työntekijöille. Se on jatkossa määräväleihin tai tarvittaessa päivitettävä, kehittyvä ja muuttuva työkalu, joka paitsi turvaa tietyn toiminnan laadun tason, myös suuntaa perhekodin toimintaa ja työtä positiiviseen kehitykseen ja muutokseen.</p> <p>Opinnäytetyön teoriaosuudessa on avattu lastensuojelun sijaishuoltoa ja siinä erityisesti ammatillista perhekotihoitoa. Sijoitettujen lasten osallisuutta ja syrjäytymistä on myös käsitelty ja sivuttu asiaa koskevia tutkimuksia. Laatukäsikirjan työstämiseen on avattu taustoja sijaishuoltoa ohjaavasta lainsäädännöstä, sijaishuollon laadulle asetettavista kriteereistä, soveltuvasta itsearviointi- ja laadunhallintamenetelmästä, ITE2 itsearviointi- ja laadunhallintamenetelmästä. Laatu lastensuojelun sijaishuollossa ei ole yksiselitteinen asia. Ammatillisen perhekodin tuottaessa laadukasta sijaishuollon palvelua, on sen työntekijöillä oltava laaja-alainen osaaminen lastensuojelusta. Perhekotityön tärkein osa-alue on kuitenkin lasten hoito ja kasvatusta, eikä sitä tehdä toissijaisesti kaiken muun työn ohella.</p>	
Asiasanat lastensuojelu, sijaishuolto, perhekodit, laadunhallinta	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Leila Karjalainen	Number of Pages 36 + 2
Title Living good enough at Family-home	
Supervisor Osmo Jurvanen	
Subscriber and/or Mentor Family-home Pukinkontti Ltd	
Abstract <p>This thesis investigates the outplacement and upbringing of child protection children, professional foster-care in professional family-home, from the point of view of a quality manual. The thesis has practical applications and as a result of it a professional family-home quality manual was developed. The quality manual of family-home Pukinkotti describes actions, practices and guidelines to manage of quality. The thesis is practical because it documented the quality manual development process as well as provided an actual product, the quality manual for family-home Pukinkontti.</p> <p>The topic of the thesis was selected based on desire to develop child protection work from professional foster-care point of view and improve the professional skills of foster parents and other personnel working in professional family-homes as well as develop quality manual for family-home best practices. The quality manual developed as a result of this thesis also acts as brochure for new clients and their relatives as well as for the government official responsible for monitoring the business and paying the costs. The quality manual also works as an introductory guide for new employees. In the future, the quality manual is updated on a regularly basis. The quality manual acts as a constantly developing and changing tool, which secures the quality of services and provides guidelines for the family-home towards positive development and change.</p> <p>Theory part of the thesis investigates outplacement of child protection children especially in professional foster-care. The theory part also considers the role and possible unsociability of relocated children by referring to several studies and articles. Several literature references such as Finnish legislation relating to child protection, applicable self- and quality evaluation criterion, ITE2 self-evaluation and quality control methods were used in the development of the quality manual. Quality at child protection outplacement care is not a simple thing to evaluate. In order for professional family-home to produce high quality services, it is a requirement that the working personnel have wide skills in child protection field. The most important function at a professional foster-care and family-home is to give the best care and upbringing for child, a task that cannot be accomplished if given secondary importance.</p>	
Keywords child protection, foster-care, family-home, quality control	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 OSALLISUUS JA SYRJÄYTYMINEN.....	7
2.1 Sijoitettujen lasten ja nuorten selviytyminen elämään.....	7
2.2 Sijoitetun lapsen mielenterveyden edistäminen.....	13
3 LASTENSUOJELU.....	15
3.1 Sijaishuolto.....	17
3.2 Ammatillinen perhekoti.....	19
3.3 ITE2- itsearviointi ja laadunhallintamenetelmä.....	22
3.4 Lapsi perhekodissa osana perhettä ja yhteisöä.....	24
4 KASVATUSTA JA HAASTEITA.....	26
4.1 Aristoteleellista kasvatusta.....	27
4.2 Haastavan lapsen haaste.....	28
4.3 Käyttäytymisen hallintamenetelmiä.....	29
5 LOPUKSI.....	31
LÄHTEET.....	34
LIITTEET.....	37
Liite1. Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirjan sisällysluettelo.....	37
Liite 2. Ammatillista perhekotitoimintaa säätelevät lait.....	38

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä pohdin ja tarkastelen lastensuojelun sijaishuollon ammatillista perhekotihoitoa ja kasvatusta laatukäsikirjan työstämisprosessin näkökulmasta. Opinnäytetyöni on toiminnallinen ja sen tuotoksena on ammatillisen perhekodin toimintaa ja käytäntöjä kuvaava ja ohjaava sekä laadun hallintaa arvioiva ja kehittävä käsikirja, Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirja. Toiminnalliseksi opinnäytetyöni tekee se, että siitä syntyy sekä raportti laatukäsikirjan synnyn prosessista että varsinainen tuote, Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirja (Vilka & Airaksinen 2003). Opinnäytetyön aiheen valintaan liittyy haluni kehittää lastensuojelutyötä perhekodistani käsin ja parantaa omaa ammatillista osaamistani sekä tuottaa perhekodille sen tarvitsema laatukäsikirja. Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt perhekodin laatukäsikirja toimii myös esiteenä uusille asukkaille ja heidän omaisilleen sekä palvelunmaksajille että toimintaa valvoville viranomaisille. Laatukäsikirja toimii myös perehdyttämisoppaana uusille työntekijöille. Se on jatkossa päivitettävä, kehittyvä ja muuttuva työkalu, joka paitsi turvaa tietyn toiminnan laadun tason, myös suuntaa perhekodin toimintaa ja työtä positiiviseen kehitykseen ja muutokseen.

Laatu lastensuojelun sijaishuollossa ei ole yksiselitteinen asia. Ammatillisen perhekodin tuottaessa laadukasta sijaishuollon palvelua, on sen työntekijöillä oltava laaja-alainen osaaminen lastensuojelusta. Perhekotityön tärkein osa-alue on kuitenkin lasten hoito ja kasvatusta, eikä sitä tehdä toissijaisesti kaiken muun työn ohella. Lasten ja nuorten parissa työskenneltäessä on heidän osallisuutensa mahdollistaminen tärkeää. Näitä asioita haluan saada palvelun käyttäjille näkyviksi laatukäsikirjassa. Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirjan työstämisen tavoitteena on selkeyttää perhekodissa tapahtuvaa kasvatusta ja hoitotyötä, sekä luoda niistä yhtenäinen kuva siellä työskenteleville työntekijöille ja muille asianosaisille joille laatukäsikirjaa on tarkoitus jakaa. Laatukäsikirjan toteuttamiseen selvitin taustateoriaa sijaishuoltoa ohjaavasta lainsäädännöstä, sijaishuollon laadulle asetettavista kriteereistä, soveltuvasta laadunhallinnasta ja laatukäsikirjasta. Perhekodin itsearviointia varten valitsin ITE2 itsearviointi- ja laadunhallintamenetelmän.

Teoriaosassa avaan osallisuuden ja syrjäytymisen käsitettä yleisesti ja siinä erityisesti sijoitettujen lasten osuutta syrjäytyneisyyteen. Perhekotia käsitellään myös yhteisöllisyyden, perheen pienyksen näkökulmasta. Tärkeänä teemana näen myös aidon välittämisen ja lapsen kohtaamisen ja huomioimisen sijaishuollossa. Tärkeinä pidän myös perhekodissa työskentelevien ammatillisuutta ja perhekodin puitteita ja toimintaympäristöä. Opinnäytetyön perhekodin laatukäsikirjan kehittymistä kuvaava raportti etenee ensin avaten yleisesti sijaishuollon laadun osaalueita ja sitten laaduntekijöitä Perhekoti Pukinkontissa.

Yksittäisten lastensuojeluyksiköiden laatutyöhön suuntaa antavat vuosina 2001–2004 Laituri-projektissa Lastensuojelun Keskusliiton ja joidenkin lastensuojelun toimijoiden yhteistyöllä synnyttämät valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. Valtakunnallisilla laatukriteereillä pyritään tasoittamaan sijaishuollon epäkohtia ja edistämään lastensuojelun laadunhallintaa valtakunnallisesti. Kriteeristöllä halutaan vaikuttaa myös siihen, että sijaishuoltopalveluita tarjoavien yksiköiden laadunarviointi kohdistuu rakenteellisten seikkojen lisäksi entistä selkeämmin hoitoprosessin sisältöön. Puhuttaessa sijaishuollon laadun tekijöistä, kiinnitetään huomiota rakenteisiin, prosesseihin ja tuloksiin. Yleisesti hyväksytyä sijaishuollon laadunarviointijärjestelmää tarvitaan, jotta pystytään takaamaan riittävän hyvä hoito jokaiselle lapselle. (Laituri-projekti.)

Opinnäytetyön produktina tuotettua laatukäsikirjaa on tarkoitus myöhemmin määrääjain tai aina tarvittaessa päivittää. Tässä laatukäsikirjassa on kuvattu Perhekoti Pukinkontin toimintaa, katsomuksia ja arvoja. Perhekodin arvoihin kuuluvat mm. yksilöllisyys, yhteisöllisyys ja yrittämiseen kannustaminen, aikuisten vastuulla oleva leikkisä, rakastava, hyväksyvä, utelias ja empaattinen asenne lasta kohtaan. Myös hyvät tavat ja kohtelias käytös kuuluvat tärkeimpiin arvoihimme.

Tämän opinnäytetyön punainen lanka kulkee lastensuojelun, sijaishuollon ja erityisesti ammatillisen perhekotihoidon mahdollisuuksien kautta, tavoitteena vahvistaa sijoitettujen lasten osallisuutta ja ehkäistä osallisuuden kokemuksella syrjäytymistä. Kehittämällä laatua sijaishuollossa ja erityisesti perhekotihoidossa on kehittämiskohteena ja tämän opinnäytetyön tuotoksena Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirja. Varsinaista laatukäsikirjaa ei Perhekoti Pukinkontilla ole aiemmin ollut,

toimintaa kuvaava toimintasuunnitelma kylläkin ja arvoperustaa olin pohtinut jo perhekodin perustamisen aikoihin muutama vuosi sitten. Tämän opinnäytetyön produktin, perhekodin laatukäsikirja, työstäminen tapahtui opinnäytetyön edetessä.

2 OSALLISUUS JA SYRJÄYTYMINEN

Lainsäädännöllä on suojattu lapsen oikeus osallisuuteen kaikissa häntä koskevissa asioissa. Perusta kansalliselle lainsäädännölle on kansainvälisessä Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklassa (Lasten oikeuksien yleissopimus), jonka mukaan osallisuus on yksi kaikkea viranomaistoimintaa läpäisevä perusoikeus. Lastensuojelulaki korostaa lapsen asianosaisuutta kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Sekä laista että sen taustateksteistä käy selvästi ilmi, että tavoitteena on varmistaa lapsen todellinen osallistuminen omien asioidensa hoitoon. (Sosiaaliportti 2010.)

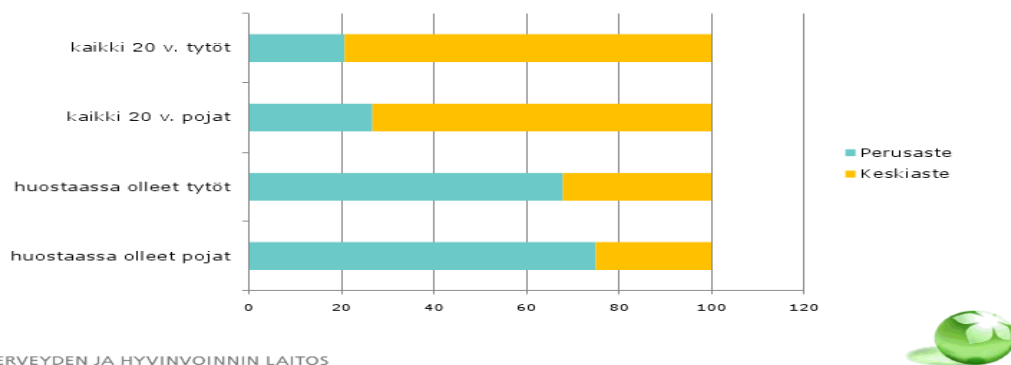
Perhekodin laatukäsikirjan työstämiseen osallisuuden ja syrjäytymisen käsittely antaa teoriapohjaa, jolle perhekodin toimintasuunnitelma rakentuu. Yhteisöpedagogi-
opintojeni sosiaalisen vahvistamisen suuntautumisopinnoissa perehdyin sosiaalisen vahvistamisen käytäntöihin ja pohdin lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyä lastensuojelun sijaishuollon näkökulmasta. Kysymyksenasetteluna mietin miten turvata huostaan otetun, sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja nuoren osallisuus riittävän hyvään elämään sijoituksen jälkeenkin? Minkälainen hoito sijaishuollossa sitä edistää ja ehkäisee huostaanotettua lasta ja nuorta syrjäytymästä? Millaista on nuorten aikuisten selviytyminen elämään sijaishuollon jälkeen?

2.1 Sijoitettujen lasten ja nuorten selviytyminen elämään

Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla menee nuorina aikuisina selvästi huonommin kuin samanikäisillä keskimäärin, mutta emme tiedä miten heillä menisi ilman sijoitusta (Johnson 2008, 2). Näihin kysymyksiin etsin vastauksia tutkimalla ReTKi, Rekisteritutkimuslaitoksen taulukoita (Heino Tarja, 2009) ja Heikki Hiilamon (2007) esittelemää ruotsalaista tutkimusta. Myös vasta ilmestynyt THL:n, Terveystieteiden ja

hyvinvointilaitoksen kesällä 2010 ilmestyvälle tutkimukselle pohjaa antavat julkaisut ovat esiteltynä tässä opinnäytetyössä. Kaikkinensa akateemista tutkimusta ei juurikaan ole lastensuojelun, sijaishuollosta sijoitetun näkökulmasta. 2000-luvun suomalaisesta lastensuojelututkimuksesta tehdyn tutkimuskatsauksen mukaan tutkimus lastensuojelun ytimeistä, sijaishuollosta, on sirpaleista ja ohutta (Eronen 2007, 4). Koulutuksen tärkeyttä kuvaa Johnssonin (2008, 12) sijoitettujen lasten tilastoissa näkyvä syrjäytyminen ja sen korrelaatio huonoon koulutustasoon. Tarja Heino (2009) on esittänyt Marianne Johnssonin (2008, 17) kasaaman Rekisteritutkimuskeskuksen, ReTkin, tutkimuksen jossa rekisteritietoja on taulukoitu ja saatu joitain vastauksia huostassa olleiden selviytymisestä nuorina aikuisina. Sen mukaan vuonna 2006 tilanteen mukaan huostassa olleista 20-vuotiaista pojista vain hieman yli 20 %:lla oli 2. asteen koulutus, kun vastaava muiden samankäisten osuus oli jonkin verran alle 80 %.

20 –vuotiaiden koulutustaso vuonna 2006 (%)
Huostassa olleet vs. kaikki 20-vuotiaat.
Marianne Johnson, THL, Rekisteritutkimuksen tukikeskus

Kuva 1. 20-vuotiaiden koulutustaso, huostassa olleet vs. kaikki 20-vuotiaat

Heikki Hiilamo (2007) kertoi esitelmässään ESLH:n, Etelä-Suomen lääninhallituksen järjestämässä *Sijaishuollossa selviytymisen* seminaarissa, ettei Suomessa ole juurikaan tutkittu huostassa ja sijoitettuna olleiden tilannetta nuorina aikuisina, siitä syystä kirkon tutkimuksessa on käytetty ruotsalaista tutkimusta. Tutkimus koskee ruotsissa sijoitettuja, käytöshäiriöisiä, poikia ja tyttöjä (Pojkar/flickor som placerades pga beteendeproblem) nuorina aikuisina, 25-vuotiaana.

Suluissa vastaava normaalipoikien/tyttöjen osuus.

Pojat

kuolleita	5,4 %,	(0,6 %)
psyk. sairaalahoidossa	30 %,	(1,2 %)
vankilassa	44 %,	(3 %)
koeajalla, ehdonalaisuudessa	58 %,	(4 %)
olleet syytteessä 20-24 v.	75 %,	(15 %)
teini-isiä	8 %,	(0,8 %)
sosiaalituella 25 v.	53 %,	(6 %)
koulutus enint. peruskoulu	67 %.	(10 %)

Tytöt

kuolleita	2,5 %,	(0,3 %)
psyk. sairaalahoidossa	22 %,	(0,7 %)
vankilassa	8 %,	(0,1 %)
koeajalla, ehdonalaisuudessa	21 %,	(0,4 %)
olleet syytteessä 20-24 v	39 %,	(3 %)
teiniäitejä	27 %,	(3 %)
sosiaalituella 25 v.	50 %,	(6 %)
koulutus enint. peruskoulu	64 %.	(8 %)

Miten Ruotsissa on lapsia hoidettu, sitä ei tämä tutkimus kerro. Hiilamon mukaan tilanne on verrannollinen suomalaisiin nähden. Hiilamo (2008) on kommentoinut y.m. tutkimusta Helsingin Sanomien sunnuntaidepatissa seuraavasti:

”Ruotsissa sijoitettujen lasten elämää on seurattu monin tutkimuksin. Tulosten mukaan käytöshäiriöiden vuoksi sijoitettujen poikien kuolleisuus on lähes kymmenkertainen muihin poikiin verrattuna. Moninkertaiset riskit näkyvät sekä pojilla että tytöillä myös itsemurhayrityksissä, vankilatuomioissa, teinivanhemmuudessa, toimeentulotuen saannissa ja vähäisessä koulutuksessa.

Suomesta tiedetään vain, että sijoitettujen lasten kuolleisuus on noin kolme kertaa suurempi kuin muiden lasten.

On hämmästyttävää, ettei sijoitettujen lasten myöhempää elämää tutkita Suomessa enempää. Jos viranomaiset erottavat lapsia vanhemmistaan, eikö heillä olisi velvollisuus seurata, millaiseksi juuri näiden lasten tulevaisuus muotoutuu?”

Uutta tutkimustietoa on tulossa Suomestakin. Tunnetut lastensuojelua tutkineet Tarja Heino ja Heikki Hiilamo ja kumppaninsa ovat asialla. Mielenkiinnolla odotan kesän 2010 rekisteritutkimustuloksia, joita alla olevan dian mukaan jo hieman raotellaan.

**Kela/THL: Miia Saarikallio
(Marketta Rajavaara, Helka Hytti, Tarja
Heino ja Heikki Hiilamo)**

Vuonna 2004 huostassa olleiden lasten vanhempien (äitien ja isien) tilanne; vertailu väestön vanhempiin

- toimeentulotuen piirissä suuri enemmistö
- työttömän perusturvan piirissä melkein puolet
- työkyvyttömyyseläkkeellä enemmän kuin väestössä keskimäärin; usein mielenterveyssyistä
- jonkin verran saadaan ajallista seurantaa

> rekisteritutkimus raportoidaan kesällä 2010

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Kuva 2. Dia Kela/THL:n kesällä 2010 raportoitavasta rekisteritutkimuksesta

Talentian ja Lastensuojelun keskusliiton uudessa tutkimuksessa *Sijaishuoltoa sisältäpäin* (Muronen & Sariola & Varsa 2009) sen sijaan käsitellään sijaishuoltopaikkoja, ei sijoitettujen elämänhallintaa sijoituksen jälkeen. Sinänsä lopputulemassa todetaan se minkä sijaishuollon ytimessä työskentelevänä meillä on hiljaisena tietona ollut. Ammatilliset perhekodit ovat parhaiten resurssoituja sijaishuoltopaikkoja ja myös sijoitettujen lasten palveluille löytyy niissä parhaimmat resurssit (mt, 48).

Sijoittamisen pitäisi turvata lapselle mahdollisuus elämään. Sijoitettujen lasten mahdollisuudet ovat kuitenkin hätkähdyttävän paljon huonommat kuin biologisessa perheessään eläneiden lasten. Sijoittaminen ei turvaa lasten tulevaisuutta niin kuin se voisi sen tehdä. Sijoittaminen merkitsee lapsen syrjäytymistä vanhemmistaan ja mahdollisesti myös sukulaisistaan, ystävistään, koulustaan ja harrastuksistaan. (Hiilamo 2008.) Tämä koskettaa ainakin minua syvältä ja saa miettimään keinoja tehdä toisin. Tämän ymmärrys oli yksi tärkeä kohta perhekodin laatukäsikirjaprosessin etenemisessä. Tästä vahvistui halu kehittää perhekotihoidon sisältöä vastaamaan paremmin sijoittamisen ja lastensuojelun alkuperäistä tarkoitusta. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

Anna-Liisa Lämsä (2009) korostaa väitöskirjassaan *Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä* enemmän vaihtelevia tilanteita kuin vaihtoehtojen vähyyttä. Elämä jännittyy kahden ääripään elin elämönhallinnan ja syrjäytymisen väliin olematta kuitenkaan janamainen vaan ennemminkin joukko eri suuntiin vieviä ja risteileviä polkuja. Syrjäytymisessä on kyse jäämisestä tai joutumisesta yhteiskunnan keskeisten toiminta-alueiden sekä sosiaalisesti ja kulttuurisesti arvostetun elämän valtavirran tai keskiön ulkopuolelle. Lasten syrjäytyminen liittyy puolestaan perheiden syrjäytymiseen normaalina pidettävästä toimeentulosta, elinoloista ja elämönhallinnasta (mt. 29.)

Janne Kivivuoren (2009) toimittamassa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen eli Optulan tutkimustiedonannon, *Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus* mukaan, yhteiskuntatieteissä syrjäytymisellä tarkoitetaan yleisesti yksilöiden, perheiden tai kokonaisten yhteisöjen ajautumista yhteiskunnassa tavanomaisen ja yleisesti sopivana pidetyn elämäntavan, resurssien hallinnan tai elintason ulkopuolelle. Syrjäytyminen nähdään prosessina huono-osaisuuden kasaantuessa samoille ihmisille, ryhmille tai alueille. Mainitussa tutkimuksessa syrjäytymisellä viitataan myös siihen, että yksilön siteet ovat heikenneet tai katkenneet sosiaalista kontrollia harjoittaviin tahoihin kuten perhe, koulu, kulutus ja työelämä. Samoin siinä on havaittu riippuvuus sosiaalisen huono-osaisuuden ja rikosalttiuden välillä. Tämä on sitä, että syrjäytyminen on rikollisuuden syy, ja sitä, että rikollisuus on syrjäytymisen syy. Tuon tämän esille tässä, sillä sosiaalinen huono-osaisuus kulkee sosiaalisena perimänä monessa huostaan ottoa koskettavassa perheessä. Oikein kohdennettu ja oikea aikainen tuki näihin perheisiin voi ehkäistä yhtäläillä syrjäytymistä ja rikollisuutta, joilla on riippuvuus (emt 3, 94).

Lastensuojelussa osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Vastavuoroisuus on olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu (Sosiaaliportti 2010.) Syrjäytyä voi suhteessa toisiin.

Osallisuus vahvistaa tunnetta omasta merkityksestä ja hyväksynnästä. Osallisuus tukee myös sosiaalisia siteitä ja toimintakykyä. Sen vuoksi lapsi ei saa olla pelkästään toiminnan kohde vaan aktiivinen ja ajatteleva toimija. Lasten ja nuorten osallisuus lisää heidän kykyään tehdä päätöksiä ja valintoja. Osallisuuteen kuuluu keskeisesti mahdollistaminen. Esimerkkejä perhekodissakin toteutettavista osallisuuden kokemisen mahdollisuuksista ovat leipominen ja tilaisuudet opetella tekemään yhdessä ruokaa tai osallistuminen yhdessä pihaleikkeihin ja puutarhatöihin. Lapset voivat myös osallistua tekemällä ehdotuksia lähialueiden turvallisuuden ja viihtyisyyden osalta tai he voivat ottaa osaa leikki- ja liikunta- paikkojen suunnitteluun sekä yhteisten lomien ja matkojen suunnitteluun (MLL, 2010.)

Haikailen monessa suhteessa entisaikojen perään suomessakin. Kulthaako aika muistot, vai oliko meillä enemmän suvaitsevaisuutta ja erilaisuuden hyväksyntää. Kylähullutkin olivat osana joukkoa ja kuuluivat kyläläisiin, vaikkakin erilaisina, mutta kuitenkin. Naapurin lapsista välitettiin ja leivästä jaettiin vähempiosaisille. Nykyihmisille peräänkuuluttaisin vanhan ajan asennetta ja toisista välittämistä: Vähemmälläkin tulee toimeen, eikä *kaikkea tarvita heti, mulle, kaikki ja nyt*. Suomalaisten perusturva on riittävä ja kierrätys suorastaan ylevän ekologista.

Jyväskylän yliopistossa on tehty kansainvälisestäkin merkittävä pitkäaikaistutkimus siirtymien ja käännekohtien merkityksestä elämäntilanteissa. Kehityksen käännekohdat voivat avata ja sulkea ovia elämässä. Ne voivat muuttaa elämäntyyliä, minäkäsitystä, asioiden merkityksiä tai suhteita muihin ihmisiin. Käännekohtakokemuksia on usein kuvattu kehämäisenä tapahtumaketjuna, joissa myönteisiä käännekohtia tapahtuu ja vaikeuksista voi selviytyä. Siihen tarvitaan suojaavia tekijöitä ja kokemuksia, pysyviä suhteita tasapainoisten aikuisten kanssa, säännöllisiä, valvottuja ja mielihyvää tuottavia harrastuksia, myönteisiä oppimiskokemuksia ja onnistumisen elämyksiä sekä osallisuutta ja tunnetta mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämään. Näiden mahdollisuuksien tarjoaminen juuri syrjäytymisvaarassa oleville on tärkeää. (Rönkä ym. 2002.) Juuri näitä mahdollisuuksia tarjotaan perhekotiin sijoitetulle lapselle, tätä on arki parhaimmillaan perhekodissa ja sen haluamme tuoda esiin perhekodin laatukäsikirjassa sen toimintaa kuvaavassa osiossa.

2.2 Sijoitetun lapsen mielenterveyden edistäminen

Laatukäsikirjan työstämisprosessissa tuli pohdittua minkälainen perhekotihoito edistää lapsen mielenterveyttä, antaa huostaan otetulle ja sijoitetulle lapselle juuri hänen taritsemiaan korvaavia tai korjaavia kokemuksia. Laatukäsikirjaan tuli kuvailua lapsen arjesta perhekodissa. Mannerheimin lastensuojeluliitto, MLL lanseerasi jo vuonna 2005 iskulauseen: ”Onni löytyy arjesta, arki löytyy kotoa”. Lapsen arki joko suojaa ja edistää lapsen tervettä kehitystä tai sitten arjessa voi olla lapsen terveyttä ja mielenterveyttä vaarantavia riskitekijöitä. Friis ym. 2004 määrittelee mielenterveyden lapsen tai nuoren kyvyksi rakastaa, leikkiä, pelata, oppia ja tehdä työtä. Se ei ole pelkästään hyvien vanhempien varassa, vaan se muotoutuu myös lapsen biologisten, psykologisten ja sosiaalisten tekijöiden pohjalta. Mielenterveyttä voi ajatella myös ikäänkuin uusiutuvana voimavarana, sen muuttuminen ja kuluminen ovat jokapäiväistä. Korjaantumista tapahtuu huomaamatta, arjen pienet asiat, kuten hymy, hellydenosoitukset, onnistumisen tunteet ja esteettiset kokemukset sekä uni ja lepo, uudistavat sitä. Näin toimien perhekodissa voidaan antaa lapselle korjaavia ja korvaavia kokemuksia kuin myös edistää ja vahvistaa mielenterveyttä. Vahvistamalla mielenterveyttä ehkäistään myös syrjäytymistä. Vanhempien ero aiheuttaa epävarmuutta ja tasapainottomuutta perheessä. Eron kohtaaminen ja lähimmäisen menettäminen ovat kriisi koko perheelle, erityisesti lapselle, joka helposti alkaa syyttää itseään tapahtuneesta. ”Yksinhuoltajuus on kiistaton riski” (perheelle joutua sosiaalihuollon asiakkaaksi) sanoi Mirjam Kalland (2006) luennollaan, ja tuo lause jätti minuun pysyvän vaikutuksen. Hän toi esiin myös luennollaan miten perheen taloudellinen ahdinko vanhempien päihteiden käytön ja avio- tai avoerotilanteiden, sekä pitkään jatkuneiden aviollisten ristiriitojen ohella ovat suorassa yhteydessä lapsen alttiuteen tulla pahoinpidellyksi ja sen vuoksi huostaan otetuksi.

Perheväkivallasta riskitekijänä on kyse silloin, kun lapsi joutuu joko itse väkivallan kohteeksi tai silminnäkijäksi perheenjäsenten väkivaltaisiin tekoihin. Väkivalta voi olla sekä näkijälle, että sen kohteeksi joutuneelle yhtä traumaattinen kokemus. Lapselle väkivallan kohteeksi joutumisen vaikutukset eivät ole pelkästään fyysisiä vammoja, vaan väkivalta aiheuttaa myös mielenterveydellisiä ongelmia, kuten ahdistusta,

pelkoa ja masennusta. Lapsi pelkää, että väkivalta uusiutuu perheessä, se voi aiheuttaa häpeää ja vihan tunteita lapsessa. Jo pelkkä väkivallan näkeminen saattaa aiheuttaa samoja mielenterveydellisiä ongelmia kuin joutuminen sen kohteeksi. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2008). Perheväkivalta työllistää runsaasti poliisia sekä sosiaali- ja terveysaloja. Lapseen kohdistuvalla väkivallalla on erilaisia muotoja, kuten fyysinen tai psyykinen pahoinpitely, seksuaalinen hyväksikäyttö sekä lapsen perustarpeiden- ja turvallisuuden laiminlyönti. Pahoinpitelyn lisäksi fyysinen väkivalta voi olla lapseen kohdistuvaa kurittamista, lyömistä ja tukistamista. Psykkiseen väkivaltaan katsotaan kuuluvaksi pelottelun, uhkailun ja nöyryyttämisen.

Riittämätön ja kypsymätön vanhemmuus on usein huostaanottooperusteissa mainittu sijoitetun ja huostaan otetun lapsen mielenterveyttä uhkaava riskitekijä. Lastensuojeluasiakkaaksi tulevan lapsen vanhemmilta on voinut omassa lapsuudessaan puuttua turvalliset ja läsnä olevat vanhemmat, ja tästä syystä heidän oma vanhemmuutensa on monesti kadoksissa. Vanhemmat eivät tiedä eivätkä tunnista lapsensa tarpeita, ja tämä saattaa johtaa lapsen hoidon ja huolenpidon laiminlyöntiin. Kiintymyssuhde ei ole sama asia kuin rakkaus. Vanhempi voi kokea rakastavansa lastaan pystymättä olemaan hänelle turvallinen vanhempi, tai huolehtimaan lapsen tarpeista edes minimitasolla. (Kalland 2004.)

Vanhempi ei siis välttämättä ole lapselleen turvallisuutta luova aikuinen, vaikka rakastaisikin lastaan. Toisaalta vaikka vanhempi ei pysty huolehtimaan lapsestaan, hän voi silti rakastaa tätä niin paljon, että on valmis luopumaan hänestä. Lapsen mielenterveyttä suojaavat ja edistävät tekijät suojaavat myös syrjäytymiseltä. Lapsen mielenterveyttä suojaavilla tekijöillä tarkoitetaan sellaisia asioita, jotka auttavat lasta kohtaamaan erilaisia elämän haasteita ja tukevat hänen selviytymistään. Suojaavat tekijät edistävät lapsen kehitystä ongelmista ja riskeistä huolimatta.

Lapsen mielenterveyttä edistäviä ja syrjäytymiseltä ehkäiseviä tekijöitä ovat mm. hyvä, tukea antava ja vakaa suhde ainakin yhteen aikuiseen. Hyvä varhainen vuorovaikutus ja varhaisvuosina syntynyt turvallinen kiintymyssuhde. Koulusta ja harrastuksista saadut positiiviset kokemukset ja jokin lahjakkuus tai taito, jota lapsi itse arvostaa tai saa siitä muilta arvostusta. Itseluottamus ja usko omiin kykyihin. Kokemukset hankalista tilanteista selviämistä: kyky käyttää näitä kokemuksia

hyväksi sekä se merkitys, jonka lapsi on kokemukselle antanut. Hyvä oppimiskyky ja ongelmanratkaisutaidot, riittävä lahjakkuus ja älykyys, suotuisa temperamentti, hyvät sosiaaliset taidot, perheen mahdollisuus olla yhteydessä muihin ihmisiin ja saada tarvittaessa apua ja tukea. Johdonmukainen, pysyvä ja luotettava vanhempi, joka vastaa empaattisesti ja herkästi lapsen tarpeisiin ja osaa auttaa lasta ilmaisemaan tunteitaan sekä toimimaan muiden ihmisten kanssa. (MLL, Onni löytyy arjesta, 2008.)

Lasta ehkä tärkein suojaava tekijä on se, että lapsen lähipiirissä on vähintään yksi hänestä aidosti kiinnostunut, läheinen ja turvallinen aikuinen, mutta se ei ole pelkästään riittävän hyvien vanhempien varassa. Varsinkin kouluikäisten lasten kasvua ja kehitystä suojaavat hyvät ystävyyssuhteet ja harrastukset. On kuitenkin tärkeää, että lapselle jää vapaa-aikaa ja riittävän levon mahdollisuus. Uskomukseni mukaan hyvät käytöstavat ovat myös syrjäytymiseltäkin suojaavia tekijöitä ja tähän helppoon ja yksinkertaiseen asiaan pitäisi kiinnittää enemmän huomiota lasten kasvun tukemisessa.

3 LASTENSUOJELU

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

Lastensuojelun keskeiset periaatteet

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;

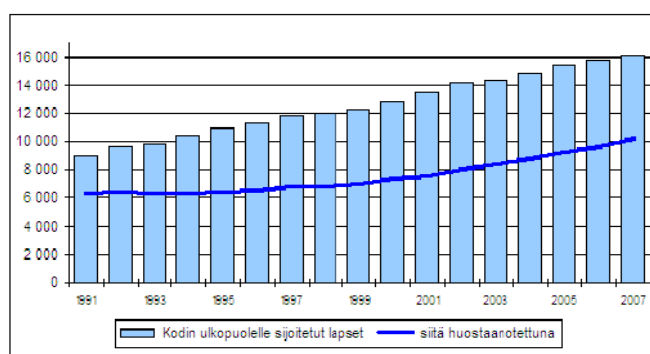
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä.
(Lastensuojelulaki 4§.)

Näin siis on kirjoitettu uudessa, vuonna 2008 voimaan astuneessa lastensuojelulaissa sen keskeiset periaatteet.

Vaikka meillä on maailman parhaimmat koulut, ja sosiaaliturvakin huippuluokkaa ja suurin osa lapsistamme ja nuoristamme voi paremmin kuin koskaan, niin silti hyvin suuri osa heistä voi huonosti. Polarisoitumisen näkee selvästi ilman tukea tutkimuksista tai kirjallisuudesta. Olen ja elän todellisessa elämässä lastensuojelun ytimessä. Seuraan sijaishuollon kehittymistä ja osallistun aktiivisesti keskusteluun usealla alan eri foorumilla, niitä tässä kuitenkaan erottelematta.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten sekä huostaanotettujen lasten määrä vuosina 1991 - 2007

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Kuva 3. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset vuosina 1991-2007

Lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana ja avohuollollisten tukitoimien piirissä oli yhteensä yli 67 000 lasta ja nuorta vuonna 2008. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli samana vuonna kaiken kaikkiaan yli 16 000 lasta ja nuorta. Sijoitetuista on poikia enemmän kuin tyttöjä. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista yli 11 000 oli huostaanotettuina tai kiireellisesti sijoitettuina. Uusista huostaanotoista oli kiireellisten sijoitusten osuus kolme neljäsosaa. Huostassa olevista lapsista viidesosa oli tahdonvastaisesti huostaan otettuna. (Lastensuojelu 2008).

3.1 Sijaishuolto

Sijaishuollon päämääränä on lapsen hyvä huolto, hoito ja kasvatusta siten, kuin se on määritelty lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain ensimmäisessä pykälässä:

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 1 §)

Kun lastensuojelun avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä ja joudutaan tunkeutumaan perheeseen, seurauksena lapsen huostaanotto ja sijoitus. Laki velvoittaa toimimaan.

Velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen

Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja
- 2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 40§.)

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 49 §.)

Lastensuojelu 2008 tilaston mukaan oman kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia on tällä hetkellä yli 16.000. Sijaisperheisiin on sijoitettuna noin 5500 lasta. Ammatillisessa perhekotihoidossa on tietämäni mukaan alle 2000 lasta. Loput liki noin 9000 lasta ja nuorta ovat erityyppisissä laitoksissa.

Huostaanotto on aina raskas kokemus niin lapselle itselleen kuin koko perheelle. Lastensuojelulain (417/2007) sijaishuoltoa koskevan 50 §:n mukaan huostaan otetulle lapselle pyritään löytämään sopiva sijoituspaikka. Kalland (2004) kertoo erityisesti pienten lasten kehityksen kannalta olevan tärkeää, että lapsi saa hänen psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnistaan huolehtivat turvalliset sijaisvanhemmat, joihin lapsi voi kiinnittyä turvallisesti.

Myös tavallisista sijaisperheistä käytetään nimitystä perhekoti (Sosiaalihuoltolaki 26§). Tavallisessa perhehoidossa, eli sijaisperheessä, lapsi on ehkä muiden perheen lasten joukossa ihan niin kuin muutkin perheen omat lapset, vanhemmat käyvät kodin ulkopuolella töissä. Sijaisperheeseen sijoitetun lapsen hoidosta saatu korvaus ei riitä vanhempien kotiin jäämiseen, pois palkkatyöstä. Viime vuosina on Suomeen tullut uutena sijaishuollon muotona myös vahvasti tuettu perhehoito, joka ilmeisesti mahdollistaa myös vanhemman kotiin jäämisen. Se on ilmiönä uusi, eikä siitä ole vielä karttunut tietoa tai kokemusta.

Ammatillinen perhekoti voi tulla kyseeseen sijaisperhesijoituksen asemasta silloin, kun sopivaa sijaisperhettä ei ole saatavilla, esim. kun samaan perheeseen sijoitetaan useampia sisaruksia, tai mikäli lapsen muusta syystä arvioidaan hyötyvän

ammattillisesta perhekodista tavallista sijaisperhettä enemmän, eikä lapsen katsota olevan laitoshoidon tarpeessa. Muita syitä ovat esim. että lapsella on hankala käytöshäiriö tai lapsi on traumatisoitunut, tällainen lapsi hyötyy aikuisen ja nimenomaan ei vaihtuvan aikuisen, vrt. laitos tai pienryhmäkoti, läsnäolosta. Jos sijaisperhe- tai perhekotisijoitus ei toimi, lapsi siirretään laitokseen. Usein jos huostaanotto on tapahtunut kiireellisenä ja lapsi on jouduttu sijoittamaan laitokseen, hänelle pyritään saamaan sijoituspaikka perheestä tai perhekodista.

3.2 Ammatillinen perhekoti

Ammatillinen perhekoti on Suomessa uudempi, 1990-luvulla asemansa vakiinnuttanut sijaishoitomuoto, joka sijoittuu sijaiskodin ja laitoksen väliin. Perhekodissa yhdistyvät ammatillisen työn ja arkielämän positiiviset puolet. Ammatilliseksi perhekodin tekee se, että lasten hoidosta ja huolenpidosta vastuussa olevilla, usein aviopari, ainakin toisella on tehtävään soveltuva koulutus ja kokemus ja toinenkin on tehtävänsä sopiva. Myös se tekee perhekodista ammatillisen, että perhekotivanhemmat hoitavat päätyönään kotonaan sinne sijoitettuja lapsia, eivätkä käy kodin ulkopuolella töissä. Perhekotivanhemmat asuvat samassa kodissa sijoitettujen lasten kanssa. Usein ammatillisessa perhekodissa on myös muuta henkilökuntaa perhekodin palveluksessa, järjestetty lomitusta, jatkuva koulutus ja työnohjaus ovat edellytyksiä toiminnalle. Koska ammatillinen perhekoti toimii yrittäjyyden pohjalta, tulee myös se osa-alue hallita. Perhekoti-käsitteitä sekoittaa, että toisinaan myös tavallisista sijaisperheistä käytetään nimitystä perhekoti.

Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisen luvan saanutta perhekotia, jossa lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu vähintään kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä.

Ammatilliset perhekodit ovat luonteeltaan sijaiskodin ja laitoksen väliin sijoittuva sijaishuoltomuoto.

Toisen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan perhekodissa asuvan henkilön tulee olla yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain 4 §:ssä tarkoitettu vastuuhenkilö.

Ammatillisessa perhekodissa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään seitsemää lasta. Lukumäärään sisältyy perhekodissa asuvien hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa samassa taloudessa asuvat muut alle kouluikäiset lapset ja perhekodissa mahdollisesti hoidettavat muut henkilöt. Kahta hoidettavaa lasta kohden tulee työskennellä vähintään yksi hoito ja huolenpitovastuussa oleva henkilö. (Länsi-Suomen lääninhallitus 2006.)

Ammatillista perhekotitoimintaa säätelee lastensuojelulain lisäksi monet muutkin lait (Liite 1). Koska tämä opinnäytetyö ei käsittele ammatillisen perhekodin perustamista, vaan keskittyy nimenomaisen Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirjan tuottamisen taustoitukseen ja prosessin kuvailuun, niin en puutu sen perustamiseen tämän enempää.

Laatukäsikirjan tulee olla omannäköinen ja itselle soveltuva käsikirja, joka sisältää keskeiset elementit, kuten mm. toiminta-ajatuksen, asiakasodotukset ja miten niihin vastataan, hoidon ja kasvatuksen perustana olevat arvot ja periaatteet, asiakasprosessin ja käytetyt työmenetelmät sekä toiminnan arviointi- ja kehittämistoiminnan (Holma Tupu 2003).

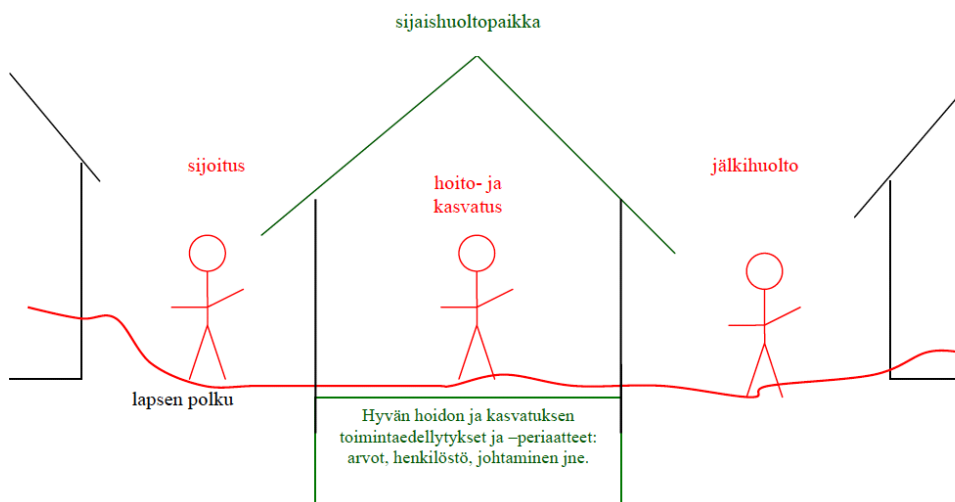
Ammatillisella perhekodilta edellytetään jo lupakäsittelyvaiheessa toiminta-ajatusta, ja toimintasuunnitelmaa tai laatukäsikirjaa tms. (Länsi-Suomen Lääninhallitus 2006, 11.) Laatukäsikirjan sisällysluettelo voisi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

- 1 toimintaympäristö
- 2 toiminnan perusta, arvot ja toimintaperiaatteet
- 3 asiakkaat
- 4 henkilöstö
- 5 tilat, varusteet ja laitteet
- 6 toiminnan suunnittelu, ohjaus ja johtaminen
- 7 palvelut ja palvelujen tuottaminen (hoito ja palvelu)
- 8 toiminnan arviointi / kehittäminen / jatkuva parantaminen

Mainittuja asioita on Länsi-Suomen lääninhallituksen ohjeistuksessa (2006) kehoitettu pohtimaan jo ammatillisen perhekodin suunnitteluvaiheessa. Lastensuojelun keskusliiton Laituri-projekti julkaisi valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 29.11.2004 (Lastensuojelun keskusliitto 2004.) Sen mukaan hyvä hoito ja kasvatusta rakentuvat toimintaedellytysten ja -periaatteiden kivijalan päälle. Sen mukaan sijaishuolto paikka kykenee tarjoamaan laadukasta hoitoa ja kasvatusta vasta kun sen toiminnan

perusedellytykset kuten arvot, toimintaperiaatteet, johtaminen, henkilöstö, resurssit ja arviointi- ja palautemenetelmät ovat kunnossa.

LapsiARVI-kriteereiden mukaan perhekodin laatukäsikirjalle ei ole olemassa mitään muotovaatimuksia. Tärkeää on että se on omannäköinen ja että siitä tunnistaa perhekodissa tehtävän työn. Se päivitetään määrävälein ja sinne kirjataan asioita, jotka eivät muutu kovin nopeassa tahdissa. Laatukäsikirja on myös perhekodin käyntikortti palvelujen ostajille, asiakkaille ja yhteistyökumppaneille (Holma Tupu 2009.)

Kuva 4. Lapsen polku sijaishuollossa.

(Lastensuojelun keskusliitto 2004, Laituri-projekti, kuva 1.)

Arvot ja toimintaperiaatteet: Toiminta perustuu lapsen tai nuoren ja hänen lähipiirinsä tarpeisiin ja odotuksiin sekä työyhteisössä yhdessä määriteltäviin arvoihin ja toimintaperiaatteisiin. Sijaishuoltopaikassa huolehditaan siitä, että lapsen tai nuoren ääni kuuluu ja otetaan huomioon toiminnassa ja toimintaperiaatteissa. Sijaishuoltopaikka pystyy kirjallisoin dokumentein kertomaan, mitä paikalla on tarjottavanaan sinne sijoitetuille lapsille ja nuorille ja millä tavoin hoito ja kasvatus on järjestetty.

Henkilöstö: Sijaishuoltopaikassa huolehditaan siitä, että sillä on riittävä määrä ammattitaitoista henkilökuntaa vastaamaan kyseisessä paikassa hoidettavien lasten tai nuorten tarpeisiin. Henkilöstön osaamista ja ammattitaitoa sekä työssä jaksamista vahvistetaan ja ylläpidetään jatkuvan koulutuksen, työnohjauksen sekä työyhteisön kehittämisen avulla.

Johtaminen: Sijaishuoltopaikan johto vastaa siitä, että yksikön toiminta on päämäärätietoista ja järjestelmällistä, ja että työyhteisössä noudatetaan sovittuja periaatteita, toimintatapoja ja arvoja. Sijaishuoltopaikan johto vastaa muun muassa sijaishuollon valtakunnallisten laatukriteerien jalkauttamisesta omaan yhteisöön. Sijaishuoltopaikalla on asianmukaiset, ajan tasalla olevat luvat ja työhön liittyvän lainsäädännön tuntemus. Vastuut ja päätöksenteko eri tilanteissa ovat kaikkien tiedossa.

Resurssit ja kumppanuussuhteet: Sijaishuoltopaikalla on toimintaan vaadittavat asianmukaiset tilat ja laitteet, sekä tiedolliset ja taloudelliset resurssit. Sijaishuoltopaikalla on myös toimintaa tukevia kumppanuussuhteita.

Tulosten ja toiminnan arviointi: Toiminnan jatkuva arviointi ja kehittäminen on suunnitelmallista ja järjestelmällistä sekä pohjautuu asiakkailta ja yhteistyökumppaneilta hankittuun ja saatuun palautteeseen, itsearviointiin sekä työn tulosten seurantaan. Keskeinen seurannan kohde on lapsen tai nuoren saama hoito ja kasvatusta sekä niiden vaikutukset hänen kehitykseensä.

Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirjan työstämisen prosessissa olen käynnistänyt ITE2 laadunhallintamenetelmän, jossa arvioimme näitä Laituri-projektissakin kuvattuja sijaishuollon laadun kriteereitä. Laatukäsikirjassa kuvaaminen ohjaa tarkastelemaan tarjoamaamme perhehoitoa lapsen näkökulmasta ja se osoittaa, mihin meidän pitäisi kiinnittää huomiota perhehoitomme toiminnassa sen laatua arvioitaessa.

3.3 ITE2- itsearviointi ja laadunhallintamenetelmä

Perhekodin laatukäsikirjan työstämisprosessiin liittyy perhekodin laadun kehittämistyö. Valitsimme laadunhallintamenetelmäksi Tupu Holman 2003 julkaiseman ITE-menetelmän ja sen viimeisimmän ITE2 version. Menetelmä osoittautui helppokäyttöiseksi ja nopeaksi laatutyö välineeksi. ITE-menetelmä on kehitetty 1990-luvun alussa. ITE-menetelmän tavoitteena on luoda toimiva ja konkreettinen työkalu terveydenhuollon organisaatioiden itsearvioinnin ja laadunhallinnan kehittämiseen. Menetelmän avulla meille työntekijöille muodostuu yhtenevä työväline laadun tutkimiseen. ITE-menetelmään kuuluu 25-kohtainen arviointilomake, arviointiohje, yhteenvetolomake, excel-laskentapohja tunnuslukujen laskemista sekä laatutilaprofiilin laatimista varten ja suunnittelulomake jatkokohtien menpiteitä sekä seuranta varten. (ITE2 - opas uudistuneen itsearviointi - ja laadun-

hallintamenetelmän käyttöön, 2003, 17.) ITE-menetelmä on kätevä työväline silloin, kun halutaan työväline laadun kehittämisen avuksi tai kun halutaan pysähtyä tekemään väliarvio siitä, missä mennään. Se soveltuu erityisen hyvin perhekodin kaltaisiin pieniin yrityksiin. Meillä esimerkiksi ei ole tarvetta ottaa käyttöön laajempia laadunhallintajärjestelmiä. Menetelmässä koko perhekodin henkilöstö henkilöstö osallistuu niin arviointiin kuin kehittämiseenkin. (ITE2 -opas uudistuneen itsearviointi- ja laadunhallintamenetelmän käyttöön, 2003, 21.)

ITE-menetelmän arviointikriteerit kattavat työyhteisön koko toiminnan. Kriteerit edustavat yhdeksää toiminta-aluetta, jotka löytyvät mistä tahansa työyhteisöstä:

1. Toiminnan perusteet ja perusarvot
2. Toiminnan suunnittelu
3. Henkilöstön voimavarat ja niiden kehittäminen
4. Tilat, varusteet ja niiden käyttö
5. Palveluprosessit
6. Johtaminen
7. Tiedottaminen, markkinointi ja yhteistyö
8. Toiminnan seuranta
9. Toiminnan arviointi ja kehittäminen

(ITE2 -opas uudistuneen itsearviointi- ja laadunhallintamenetelmän käyttöön 2003, 23.)

Tämän ITE-menetelmän käyttöönotolla olemme käynnistäneet laatutyöprosessin perhekoti Pukinkontissa. Työ on vasta alullaan, mutta sitä tullaan jatkamaan. ITE-menetelmä auttaa meitä arvioimaan tekemisiämme ja suuntaamaan tai korjaamaan toimintaamme. Laatukäsikirjan työstämisen yhteydessä vasta aloitimme tämän itsearvioinnin. Tästä vasta alkaa perhekotimme laadunhallinta, joka LapsiARVI-kriteerit teoksen mukaan tarkoittaa sitä että organisaation on huolehdittava siitä, että laatua johdetaan suunnitellaan, varmistetaan, arvioidaan ja jatkuvasti kehitetään ja ylläpidetään (Holma 2009) näin myös perhekodissamme.

3.4 Lapsi perhekodissa osana perhettä ja yhteisöä

Lapsi kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Perheessä, jossa lapsi kasvaa ja elää, on suuri vaikutus lapsen terveyteen ja vastuu lapsen kasvusta ja kehityksestä. Perheessä opitaan elintapoihin liittyviä tottumuksia, kuten terveelliset ruokatavat tai suhtautuminen liikuntaan ja päihteisiin. Perheessä muodostuu myös perusta hyvälle itsetunnolle, mikä suojaa terveyttä. Lapsi on osa perheyhteisöään, joka on taas osa laajempaa ympäristöä. Kodin lisäksi lapselle tärkeitä kasvu- ja kehitysyhteisöjä ovat päiväkoti, koulu sekä harrastus- ja toveriryhmät, jotka myös vaikuttavat lapsen terveyteen ja terveysvalintoihin. Yhteisöt vaikuttavat niissä elävien yksilöiden terveyteen, mutta myös yksilöt vaikuttavat omiin yhteisöihinsä (MLL, 2010.)

Laatukäsikirjan työstämisen prosessissa toimintaympäristön, tilojen ja tapamme toimia ovat pysyneet lähes samanlaisina kuin ne olivat laatukäsikirjaa edeltäneessä perhekodin toimintasuunnitelmassa. Perhekoti Pukinkontti on minun ja mieheni perustama ja ylläpitämä yksityinen ammatillinen perhekoti Helsingissä. 6+2 paikkaisessa perhekodissamme hoidamme kuntien sijoittamia huostaan otettuja lapsia ja nuoria. Olemme yksityinen sosiaalipalvelun tuottaja, toimin Perhekoti Pukinkontissa palveluiden vastuuhenkilönä ja perhekotivanhempana. Asumme mieheni kanssa yhdessä perhekotimme sijoitettujen lasten kanssa. Aikuiset biologiset lapsemme avustavat toisinaan ja toimivat lomittajinamme. Perhekodissamme on ulkopuolisia työntekijöitä, 2 osa-aikaista lastenohjaajaa, sosionomi ja koulukäyntiavustaja sekä tarvittaessa terveydenhoitaja tilapäistyöntekijänä. Lisäksi perhekotimme tarjoaa mahdollisuuden kahdelle nuorelle tuettuun asumis-harjoitteluun erillisessä tuki- ja itsenäistymisasunnossa.

Perhekodissamme haluamme antaa lapsille riittävän hyvän arjen. Arkiset, toistuvat asiat kuten päivittäiset perheen yhteiset ruokailuhetket, tuovat jatkuvuuden ja turvallisuuden tunteen. Perhekodissamme annamme tietoisesti lapselle hänen

tarvitsemiansa korvaavia ja korjaavia kokemuksia. Korvaavaa on kuuluminen perheeseen, lapsen asema ja oikeat vanhemmat ja sisarukset. Korjaavaa on se, että lapsi tuntee olevansa tärkeä ja erityinen, että juuri hänen asiansa ovat tärkeitä ja että me perhekodin vanhemmat olemme hänen tukena. Lapsen hoito ja kasvatusta on perhekodissamme sekä yksilöllistä, että yhteisöllistä. Jokaisella lapsella on oma kasvatusta- ja hoitosuunnitelma sekä asiakassuunnitelma, joka on tehty yhteistyössä sosiaaliviranomaisten ja huoltajien kanssa.

Yhteisöllisyys taas syntyy perheestä. Perhe instituutiona antaa mahdollisuuden kuulumiseen (belonging) joukkoon. Kuuluminen on yhteisöllisyyden peruskysymyksiä. Perhe perustuu erityiseen hyväntahtoisuuteen, haluun huolehtia toisten perheenjäsenten hyvästä. (Hautamäki ym. 9, 10, 27.) Ammatillinen perhekotimme on ihan oikea perhe, jossa on eri-ikäisiä lapsia sekä nuoria ja vanhemmat, isä ja äiti. Perheen ulkopuolisilla työntekijöillä on vanhemman oikeudet ja velvollisuudet ja he toimivat yhteisesti sovittujen työtapojen mukaan. Yhteisöllisyys perhekodissamme näkyy esim. strukturoidussa päivä- ja viikko-ohjelmassa, johon sisältyy säännölliset yhteiset ruokailut ja yhdessä oleilua. Perhekodissamme lasten on turvallista opetella yhteiselämän taitoja meidän vanhempien läsnäollessa, opetella toisten huomioon ottamista ja yhdessäoloa. Myös lasten yhteiset tekemiset, pelit, leikit ja harrastukset ovat osa tuttua ja turvallista arkeamme. Yhteisöllisyyden kokemusta ja tunnetta kuulumisesta joukkoon vahvistavat myös yhteiset huippukokemukset, kuten huvipuistoissa ja kylpylöissä käynnit, sekä lomamatkat aina kaukomaille asti.

Perhekoti Pukinkontin yksi kantavista toimintaa ohjaavista toimintamalleista on, että aikuinen, vanhempi on kodissa läsnä ja saatavilla kokoaikaisesti. Lapset eivät ole perhekodissamme yksin. Lapsi ei tule koulusta tyhjän kotiin tai mene yksin nukkumaan. Me, perhekodin vanhemmat ja työntekijät, samat aikuiset, olemme aamulla kotosalla kun lapsi herää ja illalla paikalla kun yö saapuu. Siinä välissä istumme lasten kanssa saman pöydän ääressä ruokailemassa päivästä toiseen ja aina samaan aikaan. Meistä on tärkeää kannustaa lasta harrastuksissa, koulunkäynnissä ja ylipäätään kaikessa tasapainoisen tulevaisuuden mahdollisissa valinnoissa. Koulupäivien jälkeen iso osa työtämme on huoltaa ja hoitaa harrastuksiin kuljetuksia. Turvallisuus lasten elämässä on ehkä tärkein huolehdittava

asia. Huolehdimme lapsesta ja lapsen turvallisuudesta vastaamalla turvallisen ja terveellisen ympäristön ja olosuhteiden lisäksi, asettamalla rajoja ja valvomalla lasta, ikätasoisesti tai oikeammin kunkin lapsen tarpeiden mukaan. Monet sijoitetut lapset ja nuoret tarvitsevat selkeitä rajoja, sillä välillä lapsen maailman on suorastaan kaoottista ja hallitsematonta. Silloin ulkoiset rajat auttavat sisäisten rajojen syntymisessä. Pidämme huolta niin lapsen kasvatuksesta, hoidosta ja terveydestä kuin erityispalveluista, kuten tutkimuksista ja terapioida. Eväitä riittävään hyvään elämään annamme lapselle tarjoamalla turvallisuutta, rakkautta, hellyyttä ja ymmärtämystä sekä välittävän aikuisen tai useammankin. Yhdessä elämällä ohjaamme lapsen kasvua nuoruuteen, itsenäiseen elämään ja aikuisuuteen. Tämä arkinen elo ja yhdessä eletyt pyhät, niin kuin lomatkin, ovat sitä osallisuuden kokemista ja juuri näiden lasten kohdalla syrjäytymisen ehkäisyä, lapsen matkalla riittävän hyvään osalliseen itsenäiseen elämään sijoituksen jälkeenkin.

Ammatillisiin perhekoteihin harvoin sijoitetaan kilttejä, vähäisesti oireilevia tyttöjä tai poikia, vaan lapset ovat usein moniongelmaisia ja erityishoidettavia. (Sosiaaliportti, Ammatillinen perhekoti.) Huostaanotto on aina raskas kokemus niin lapselle itselleen kuin koko perheelle. Lastensuojelulain (417/2007) sijaishuoltoa koskevan 49 §:n mukaan huostaan otetulle lapselle pyritään löytämään sopiva sijoituspaikka. Sosiaaliviranomaiset määrittelevät onko lapsi ammatillisen perhekotihoidon tarpeessa vai hyötyykö lapsi enemmän laitos- tai sijaisperhesijoituksesta.

4 KASVATUSTA JA HAASTEITA

Ammatillisen perhekodin ydintyö on lasten ympärivuorokautinen hoito ja kasvatusta. Laatukäsikirjan työstämisen alkuversiona perhekodin perustamisen aikoihin, alkoi mietintä kasvatusta tiimoilta. Lasten hoito- ja kasvatustyö oli tuttua, sillä ennen ammatillisen perhekoti Pukinkontin perustamista, olimme me perhekotivanhemmat toimineet sijais-, tuki-, kriisi- ja lomaperheenä ja omat biologiset lapsemme olivat kasvaneet aikuisiksi.

4.1 Aristoteleellista kasvatusta

Jo antiikin ajoista tutun filosofin Aristoteleen filosofiasta voi ammentaa tähän päivään varsin sopivia tapoja kasvattaa. Aristoteles sanoi aikoinaan, että tottumus on toinen luonto. Tällä hän tarkoitti, että ihminen saa syntyessään ”ensimmäisen luonnon” eli alkaa elää luonnon ehtojen mukaan. Sivistynyt ihminen ei voi kuitenkaan elää viidakon lakien mukaan, vaan hän on järkeillyt uudet säännöt, jotka pohjautuvat arvoihin. Kasvatuksen tehtävä on totuttaa lapsi vähä vähältä näihin arvoihin eli toimimaan hyveen mukaan jatkuvasti, jolloin syntyy tottumus. Tottumuksista on erittäin vaikea päästä eroon ja siksi hyvät tottumukset suojaavat koko elämän. Huonot tottumukset ovat ikäviä, koska niistäkään ei juuri pääse eroon ja sen vuoksi ne pilaavat elämän. Toisin kuin muut eläinlajit ihminen ei opi toteuttamaan tehtäväänsä itsestään, ihminen voi tulla hyveelliseksi vain aikuisikäen saakka jatkuvan kasvatuksen kautta (Hautamäki y. 2005, 18.)

Aristoteleen mukaan kasvatuksen tehtävänä on kohtuullistaa lasten halut ja totuttaa heidät toimimaan hyveen mukaan. Psykologi Keijo Tahkokallio (Tahkokallio 2009.) on mukaansa tempaavasti muotoillut Aristoteleen opit nykypäivään sopiviksi: Hänen mukaansa kappaleen ensimmäinen lause tarkoittaa käytännössä sitä, että kasvatus hoituu, kun perheessä eletään tavallista hyvää elämää. Vaikeus onkin siinä, että lapset eivät siitä pidä. Tavallisen hyvässä elämässä ei nimittäin voi syödä karkkia joka päivä tai saada kännykkää miten nuorena tahansa, eikä läheskään kaikkea sitä mitä kaupat ovat pullollaan tai jotka ovat juuri kulloinkin muotia. Tavallisen hyvässä elämässä ei voi päivittäin pelata netissä tietokoneella kuinka kauan tahansa, eikä katsoa kaikkia haluamiaan TV-ohjelmia. Sen sijaan pitää tehdä läksyt ja pestä hampaat, panna vaatteet naulakkoon ja kengät eteiseen. Lapsen pitää osallistua perheen ja kodin viihtyisyyden ylläpitämiseen siivoamalla oma huoneensa ja tehdä toisinaan osansa keittiötöistä. Pitää myös ottaa toiset huomioon, odottaa vuoroaan, olla kohtelias ja avulias. Pitää syödä terveellisesti, liikkua riittävästi ja joka päivä illalla pitää mennä tiettyyn aikaan nukkumaan. Normaali hyvä elämä synnyttää lasten ja vanhempien välille tilanteita, joissa lapset ja vanhemmat haluavat eri asioita. Ristiriitatilanteessa aikuisen pitää arvioida kumman halu, lapsen vai aikuisen, on arvoltaan parempi, hyveellisempi, arvokkaampi ja päättää sen mukaan. Koska hyveet

ja halut ovat yleensä ristiriidassa, aikuisen pitää useimmiten voittaa ottelu. Häviäminen aiheuttaa mielipahaa eikä ole lapsesta hauskaa, sillä toiveesta luopuminen johtaa pettymykseen ja velvollisuuden täyttäminen tuntuu lapsesta useimmiten ikävältä. Kasvatuksessa tarvitaan rohkeutta mielipahan kohtaamiseen, joka lapselle näissä tilanteissa syntyy. Mielipahan tuottaminen ei tietenkään ole kasvatuksen tarkoitus eikä yhtään ylimääräistä mielipahaa pidä lapsille aiheuttaa, mutta ne negatiiviset tunteet, jotka syntyvät oikeutetuista ja perustelluista valinnoista ja päätöksistä on välttämätöntä ottaa hyväksyvästi vastaan.

Tämän päivän suuri kasvatukseen liittyvä pulma on siinä, että kasvatus on ulkoistettu ja monet vanhemmat ovat ruvenneet pelkäämään lasten negatiivisia tunnetiloja ja syyllistymään niistä. Samalla lapset tehokkaasti oppivat ymmärtämään, että heissä on ominaisuuksia, joita vanhemmat eivät pysty kohtaamaan ja hyväksymään. Näin lasten on vaikea oppia hyväksymään itseään varauksettomasti. Pelkästään mielihyvän ehdolla toimiminen kasvattaa lapsen minäkäsitystä negatiiviseen suuntaan, johtaa itsesyytöksiin ja altistaa masennukselle.

Kasvatusta voidaan verrata nyt niin kovin ajankohtaiseen rokottamiseen. Neuvolan tädin piikki pistää, mutta se ei saa estää rokottamista, koska rokottaminen suojaa lasta taudeilta. Lapsi rokotetaan, koska niin kuuluu tehdä, sen voidaan sanoa olevan hyveen mukaista. Samalla vanhempien tehtävä on rohkaista lasta kestämään kipu. Saatan sanoa: ”Vähän nipistää, mutta kyllä sen kestää.” Näin kerron, että suhtaudun itse lapsen kipuun rohkeasti ja lapsi rohkaistuu kohtaamaan oman kipunsa. Tottumus on toinen luonto. Huonot, pelkästään mielihaluun pohjautuvat, valinnat johtavat huonoihin tottumuksiin ja hyveen mukaiset valinnat hyviin tottumuksiin. Harjoituskertojen määrä ratkaisee tottumuksen voiman. Sen vuoksi on edullista, jos me kasvattajina jaksamme ja pystymme toistamaan samat asiat vaikka joka ainoa päivä koko sen ajan kun lapsi on lapsena perheessämme eli vähintään kahdeksantoista vuotta. Kuulostaa yksinkertaiselta ja helpolta, vai mitä? Sitähän se onkin. Tahkokalliota siteeraan ”Oravakin osaa” kasvatus on helppoa. (Tahkokallio 2008, 2009).

4.2 Haastavan lapsen haaste

Yksi vaikeimmista pulmista perhekodin vanhemman ja kasvattajan työssä on lapsen haastava käytös. Tavallisesti haastava käytös liittyy uhmaikään ja puperbeettiin. Myös muita syitä on. Eräistä neurologisista häiriöistä, kuten ylivilkkaus- ja tarkkavaisuushäiriöistä, kärsivillä lapsilla haastavaa käytöstä esiintyy muistakin kuin e.m. syistä. Perhekodissamme lapsen kanssa pyritään oppimaan tulemaan toimeen ilman konflikteja kuuntelemalla ja seuraamalla lasta, sekä olemalla herkkä hänen tarpeilleen. Laitoksissa ja kouluissa tämä ei usein onnistu. Henkilökunta ja opettajat vaihtuvat. Lapsen oma opettaja tai tukihenkilö harvoin tuntee lasta yhtä hyvin kuin omat vanhemmat. Myöskään lapsi ei tunne näitä ihmisiä. Tästä jo syntyy helposti tilanteita, jotka voivat johtaa haastavaan käytökseen. Suomessa on lisäksi vielä laitoksia, joissa noudatetaan autoritaarista kasvatusta. Tämä ei koske vain koulukoteja, autoritaarista kasvatusta sovelletaan myös lastenkodeissa ja lasten psykiatrisilla osastoilla. Näissä paikoissa, joissa hoito perustuu pakkoon joudutaan usein tilanteisiin, joissa lapsi pannaan kiinnipitelyyn, pyöritetään mattoon ja nimitetään toimintaa mattoterapiaksi. Joskus tuntuu, että yritetään tarkoituksella saada lapsi osoittamaan tunteensa, jotta voidaan ”toimia”. Siitä syntyy tilanteita, jotka voivat johtaa haastavaan käytökseen. Yhteistä näille tilanteille on, että useimmin ne olisi voitu välttää inhimillisin ja joustavin säännöin. Kiinnipitelyä jopa perustellaan lapsen parhaalla ja hoitona. Monissa maissa tällainen kiinnipitohoito on kielletty. Kiinnipito antaa huonon, pakkoon perustuvan mallin asioiden ratkaisuun. Varsinkin aistiherkät neurologisista häiriöistä kärsivät lapset kokevat kiinnipitelyn suorastaan kidutuksena. Tämä väite perustuu pitkälti omiin kokemuksiimme ja ns. hiljaiseen tietoon.

4.3 Käyttäytymisen hallintamenetelmiä

Mitä tehdä, jotta konfliktitilanteita sitten voitaisiin välttää? Kiinnipitoa emme käytä ja korvaavia menetelmiä on, vaikka niitä tunnetaan vielä huonosti Suomessa. Maalaisjärkeäkin voi käyttää. Sanoisin, että raivostunut lapsi raivostuu lisää jos ei saa tilaa ja mahdollisuutta koota itseään. Silmiin tuijottamista kannattaa välttää ja suoraa kosketusta. Omaan puheeseen ja äänensävyyn kannatta kiinnittää itsessään huomiota, ettei ärsytä lisää. Lähellä voi vain olla. Ei tarvitse tehdä mitään. Kukaan tuskin yllättyy palkistevan kasvatuksen keinoista tai perinteisistä, kiristys, lahjonta,

uhkailu ja suostuttelu kasvatusmalleista. Usein käytettyjä ja usein toimiviakin. Haastavan lapsen käyttäytymisen hallintaan on kehitetty erilaisia erityiskasvatuksen menetelmiä. Jos lapsen tarpeet pystytään tyydyttämään, myös haastavan käytöksen asettama haaste katoaa, tai ainakin suuresti vähentyy. Hyviä käytäntöön soveltuvia menetelmiä on. Esittelen tässä niistä yhden. Sitä kutsutaan nimellä yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisumalli (Greene 2007, 78). Malli antaa myös hyviä tuloksia. Malli pyrkii huomioimaan kaikkien osapuolten tarpeet ja vähentämään konfliktitilanteita. Empatia rauhoittaa lasta ja tämä on avain lapsen tilanteen ja tarpeiden ymmärtämiseen. Tässä mallissa pyritään ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen yhdessä lapsen kanssa. Tulistuva lapsi tarvitsee ohjausta myös päämäärällisessä toiminnassa, sillä hänen on vaikea organisoida toimintaansa ja keskittyä useampaan ajatustoimintaan kerrallaan. Lapsella toimii paremmin ns. työmuisti, hänen on helpompi keskittyä konkreettiseen toimintaan kuin abstraktimpaan ajatteluun.

Edetään kolmen vaiheen mukaan, ne ovat:

- 1) Empatia (sekä vakuuttelu)
- 2) Ongelman määrittely
- 3) Kutsu neuvotteluun

Empatia, rauhoittaa lasta. Varmistetaan, että lapsen huolenaihe on nostettu pöydälle. Lapsen huolenaihe toistetaan juuri samoilla sanoilla heijastavasti eli kuunnellaan reflektiivisesti. Kysytään ”Mikä hätänä”? Tarkoituksena on rauhoittaa lasta ja minimoida häpeän tunteessa oloaika. Malli ei ole ”kikkailua” tai tehokas tekniikka, jolla saadaan nopeasti tuloksia, se on prosessi, joka vie aikaa, sekä aikuiselta, että lapselta ja usean toiston jälkeen löydetään uusia ratkaisuja, osataan ennakoida haasteellisia tilanteita, opitaan neuvottelemaan (emt. 88-89.)

Lapsen ahdistus voi purkautua niin ahdistuneena itkuna kuin hillittömänä kiukkuna tai raivona. Muille haastavan lapsen lohduttaminen on haasteellista, sillä lapsi ei suuttuneena ja raivoissaan osaa jäsentää tunteitaan. Pienille lapsille ominainen musta-valkoinen ajattelu säilyy tulistuvilla lapsilla ja heidän on vaikea oppia uusia käyttäytymistä ja tunnekontrollia kehittäviä taitoja ja valmiuksia.

Voimme lähestyä ristiriitatilanteita kolmella tavalla:

1. Perhekotivanhempi tai aikuinen voi pyrkiä säilyttämään oman auktoriteettinsa,
2. hän voi pyrkiä opettamaan lapselle turhautumisen, tunteiden ja konfliktien käsittelyn valmiuksia, tai
3. hän voi pyrkiä ratkaisemaan tilanteen yhteistyössä lapsen kanssa neuvotellen.

Raivostunut ja tulistunut lapsi ei pysty neuvottelemaan ristiriitatilanteessa. Aikuisen ei pidä nähdä lapsen tarpeita omistaan käsin. Ristiriitatilanteet pyritään ratkaisemaan niin, että aikuinen opettaa ja ohjaa lasta. Aikuinen on lapsen opas, joka tuntee empatiaa ja ohjaa siten tilannetta kohti neuvottelun mahdollisuutta. Aikuinen toimii ikäänkuin vajavaisen otsalohkon täydentäjänä (Greene, 2006, 86.)

Haluamme seurata aikaamme ja oppia uutta, auttaa lapsiamme hyvään elämään. Perhekodissa harjoitteleme tätä yhteistoiminnallista ongelmanratkaisumallia ristiriitatilanteiden ratkaisemiseksi, mallia jossa aikuinen opettaa ja ohjaa lasta. Kyseessä on uutuutena esitetty hieman poikkeava tapa lähestyä tulistuvan lapsen ongelmaa. Tämäkään tapa kasvattaa ei tarjoa nopeita ratkaisuja, vaan vaatii jatkuvaa toistoa, että lapsi sisäistää sen toimintatavakseen. Aivan kuten kasvatus jo antiikin aikoina Aristoteleenkin mukaan.

5 LOPUKSI

Tämän opinnäytetyön punainen lanka johtaa lastensuojelun, sijaishuollon ja erityisesti ammatillisen perhekotihoidon hyvien resurssien kautta, mahdollisuuteen vahvistaa ammatilliseen perhekotiin sijoitettujen lasten osallisuutta ja ehkäistä osallisuuden kokemuksella syrjäytymistä. Opinnäytetyön toiminnallinen tuotos, Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirja on perhekotiin käyttöön tuleva työkalu ja sen avulla jatkuu perhekodin laadun arvioimis- ja kehittämistyö Perhekoti Pukinkontissa. En kuitenkaan halua laatukäsikirjaa julkiseen levitykseen tämän opinnäytetyön

liitteenä, joten päädyin laittamaan liitteeksi Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirjan sisällysluettelon (Liite 1).

Suomessa on sijaishuollossa yli 16.000 lasta ja nuorta, joilla on monenlaisia hoidon ja sijoituspaikan tarpeita. Perheiden ja huostaanottuhan alla olevien lasten ja nuorten tukeminen omissa kodeissaan olisi hyvä kehittämistyön ja jatkotutkimuksen aihe. Tällaista tukevaa toimintaa voisi olla (pari)työskentely perheissä coach-tyyppisesti, neuvoen, konkreettisesti auttaen ja yhdessä kädestä pitäen tehden. Kodin- ja lastenhoitoa, taloudenhoitoa, palvelujen kartoitusta ja niihin tutustumista, harrastuksiin saattamista, ystävänä oloa, elämänhallinnan opettelua ja siinä auttamista. Myös psykoterapeuttinen lähestymistapa voi sopia joillekin perheille, lähinnä lyhytterapian keinoin perheterapeuttisesta viitekehuksesta. Tämä voisi olla jo ihan eri tehtävän aiheena.

Niille lapsille, jotka lastensuojelu erottaa perheistään, tulisi antaa mahdollisuus sijoitukseen perheessä. Kuitenkin vain kolmanneksella sijoitetuista lapsista on paikka perheissä. Erilaisille laitoshoidoille ja perinteiselle sijaisperhehoidolle on toki tarpeensa. Näiden väliin sijoittuvilla ammatillisella perhekotihoidolla, tai vahvasti tuetulla perhehoidolla on kuitenkin hyvät mahdollisuudet vastata moniin erilaisiin, ehkä juuri pahimmassa syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten hoitotarpeisiin. Erityistä tukea tarvitsevien, haastavien ja vaikeahoitoisten lasten sijaishuoltoon pystyy ammatillinen perhekoti vahvasti resurssoituna vastaamaan. Lapsen haastavuuteen on keinoja.

Lopputulemassa totean sen minkä sijaishuollon ytimessä työskentelevänä meillä on hiljaisena tietona ollut. Ammatilliset perhekodit ovat parhaiten resurssoituja sijaishuoltopaikkoja ja myös sijoitettujen lasten palveluille löytyy niissä parhaimmat resurssit. Tällaiseen ammatilliseen perhekotihoitoon antaa Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirja mallin.

Toivon, että tämän päivän tilannetta useammalla huostaan otetulla lapsella on tulevaisuudessa mahdollisuus päästä perheeseen, jossa on kokoaikaisesti, ei o.t.o., sijais- tai perhekotivanhempina toimivat tehtävänsä sitoutuneet ja valmenneet, pysyvät, koulutetut, perhekoti- tai sijaisvanhemmat, jotka elävät ja asuvat yhdessä

lapsen kanssa. Perhehoidossa lapsi tai nuori on jatkuvasti lähellä häntä hoitavaa, pysyvää, samaa aikuista. Lapsen ja aikuisen välille rakentuu suotuisissa oloissa läheisyyteen ja luottamukseen perustuva kiintymyssuhde. Hyvään ihmisen elämään kuuluu kyky ja mahdollisuus kiintyä toisiin ihmisiin. Uskon, että meillä ammatillisen perhekodin vanhemmilla on avaimet, kotona tapahtuvan hoitavan arjen pyörittäjinä, auttaa näitä lapsia selviytymään riittävän hyvään elämään ja osallisuuteen. Meillä on ainekset korvaaviin ja korjaaviinkin kokemuksiin, joilla voimme rakentaa sillan, yhtenäisen tarinan, lapsen ja nuoren menneisyyden kokemusten ja nykyisyyden välille. Tämä jos mikä on syrjäytymisen ehkäisyä. Osallisuuden ja riittävän hyvän arjen avulla osallisuuteen ja riittävän hyvään aikuiseen elämään saattaminen. Tähän tärkeään työhön voi joku saada kipinän tästä opinnäytetyöstä. Opinnäytetyön prosessissa tuli arvioitua ja kehitettyä perhekodin toiminta-ajatusta, mietittyä sen perustehtävää, kasvatuskäytäntöjä, arvoja, resursseja, henkilöstön tukipalveluja, laadunhallintaa ja sijoitettujen lasten osallisuuden kokemista ja hyvän perhekotihoiton käsitettä. Aivan erityisesti minua kosketti sijoitettujen lasten sijoituksen jälkeinen huomattavasti muita samanikäisiä nuoria huonompi selviytyminen usealla eri osa-alueella elämässä. Haluaisin tarjota vastaukseksi sijoituksia ammatillisiin perhekoteihin niiden hyvien resurssien vuoksi. Eri sijaishuoltopaikoissa sijoitettuina olleiden nuorten selviytymisestä sijoituksen jälkeen olisi kiinnostava jatkotutkimusaihe.

LÄHTEET

- Ensi- ja turvakotien liitto ry. Nettiturvakoti. Apua perheväkivaltaan – turvallisuutta lähisuhteisiin. WWW-dokumentti. <http://www.turvakoti.net/tietoa/>. Luettu: 20.11.2008.
- Eronen, Tuija 2007, 4. Katsaus 2000- luvun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. www.lastensuojelunkasikirja.fi. Viitattu 18.3.2010. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%2007.pdf>
- Friis, Leila, Eirola, Raija & Mannonen, Marjatta 2004. Lasten ja nuorten mielenterveystyö. Vantaa: Dark Oy.
- Greene, Ross suom. 2007. Explosive child, 2005. Harper Collins Publishers, New York, USA. Suomennos Tulistuva lapsi, suomentaja Tervonen Eija 2007. Finlectura.
- Hautamäki, Antti & Lehtonen, Tommi & Sihvola, Juha & Tuomi, Ilkka & Vaaranen, Heli & Veijola, Soile (2005) Yhteisöllisyyden paluu. Helsinki: Gaudeamus.
- Heino, Tarja 2009. Tieto lastensuojelussa – lapset lamasta lamaan 1993-2009. Terveystyön ja hyvinvoinnin laitos, THL. Diasarja. Luettu 15.3.2010.
- Hiilamo, Heikki 2007. Kirkon yhteiskunnallisen työn ja diakonian johtaja, Kirkkohallitus, Luento 13.11.2007, ESLH, Sijaishuollossa selviytymisen seminaari, Viking-laivalla, 12 – 14.11.2007.
- Hiilamo, Heikki 2008. Helsingin Sanomat, HS Sunnuntaidepatti 14.9.2008. Sijoitettujen lasten määrä on häpeä. <http://www.hs.fi/keskustelu/%2334%3BSijoitettujen+lasten+m%E4%E4r%E4+on+h%E4pe%E4%2334%3B/thread.jspa?threadID=139202&tstart=0>
- Holma, Tupu 2003. ITE2 -opas uudistuneen itsearviointi- ja laadunhallintamenetelmän käyttöön, 2003, 21. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Holma, Tupu 2009. LapsiARVI-kriteerit -perusvaatimukset lastensuojelupalvelujen laadulle. Kuntaliitto. Helsinki, 13-14.
- Johnson, Marianne 2008. Mitä rekisterit kertovat sijoitettujen lasten pärjäämisestä? Rekisteritutkimuksen tukikeskus (ReTki). Tampere, 2, 12.
- Kalland, Mirjam 2006. Luentotilaisuus Helsingin kaupungin sosiaaliviraston perhoidon järjestämä koulutus sijaisvanhemmille Helsingissä, Käpylä Park Hotell, kevät 2006.
- Kalland, Mirjam 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne toim. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 133 - 136.

- Kivivuori, Janne 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus. Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki. OPTL:n tutkimustiedonantoja 94, 3. <http://www.optula.om.fi/46731.htm>
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>. 1 §.
- Lasten oikeuksien yleissopimus, 12 artikla. Unicef.
- Lastensuojelu 2008. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2009. Tilastoraportti 29.10.2009. THL.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> . 4 §, 40 §, 49-50 §.
- Lastensuojelun keskusliitto, Lskl, Laituri-projekti vetäjänä Paavola, Aki. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004. WWW-dokumentti luettu 13.4.2010. Kuva 1. ja s. 1-2 http://www.lastensuojelunkeskusliitto.fi/tiedostot/folder_7/6hVNNka5.pdf
- Lämsä, Anna-Liisa 2009, Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopisto. Väitöskirja. 29.
- Länsi-Suomen Lääninhallitus 2006. Ohjeita ammatillisen perhekotitoiminnan suunnitteluun ja toimiluvan hakumenettelyyn, 2. [http://www.laanhallitus.fi/lh/lansi/sto/home.nsf/files/3743F71603242BDCC225721A003B9CCC/\\$file/opastusta%20perhekodin%20perustamiseen.pdf](http://www.laanhallitus.fi/lh/lansi/sto/home.nsf/files/3743F71603242BDCC225721A003B9CCC/$file/opastusta%20perhekodin%20perustamiseen.pdf)
- MLL 2008. Mannerheimin lastensuojeluliitto, WWW-dokumentti; Onni löytyy arjesta luettu 20.11.2008. http://vanhemmat.mll.fi/hoivaan_ja_kasvatan_intro.php?dir=/hoivaan_ja_kasvatan
- MLL 2010. Mannerheimin lastensuojeluliitto, WWW- dokumentti; Onni löytyy arjesta, luettu 23.4.2010. http://www.mll.fi/ajankohtaista/terveyden_edistamisen_ohjelma/
- Muuronen, Kaisu & Sariola, Heikki & Varsa, Marjo 2009. Sijaishuoltoa sisältäpäin tekijät tietäjinä. Kysely alalla toimiville. Talentia ja Lastensuojelun keskusliitto, 48.
- Rönkä, A. & Oravala, S. & Pulkkinen 2002, L. Turning points in risk development. Jyväskylän yliopiston julkaisu.
- Sosiaalihuoltolaki 1982/710. 26 §. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>
- Sosiaaliportti. Lastensuojelun käsikirja. Ammatilliset perhekodit. WWWdokumentti. Viitattu 18.3.2010. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/>.
- Tahkokallio Keijo 2009, Amppele-lehti, Ammatillisten perhekotien liiton julkaisu. Tavallisen hyvää arkielämää s. 4.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä. Gummerus. 51–83.

LIITTEET

Liite1. Perhekoti Pukinkontin laatukäsikirjan sisällysluettelo

1 TOIMINTAPERIAATTEET.....	2
1.1 Perustehtävä.....	2
1.2 Toiminta-ajatus.....	2
1.3 Arvot.....	4
2 HENKILÖKUNTA, KOULUTUS JA LAADUNHALLINTA.....	4
2.1 Perhekodin vanhemmat.....	4
2.2 Työntekijät.....	6
2.3 Työnohjaus- ja tukipalvelut.....	7
2.4 ITE2 laadunhallintajärjestelmä.....	7
3 ASIAKKAAT.....	8
3.1 Lapset ja nuoret.....	8
3.2 Lasten ja nuorten läheiset ja tärkeät ihmiset	8
3.3 Sijoittajakunnat.....	9
4 YHTEISTYÖKUMPPANIT.....	9
5 PERHEKODIN RAKENNE.....	9
5.1 Sijainti ja tilat.....	10
5.2 Tuki- ja itsenäistymisasunto.....	10
5.3 Ympäristö, koulut ja harrastusmahdollisuudet.....	11
6 DOKUMENTOINTI JA ASIAKIRJOJEN SÄILYTYS.....	12
7 HOITO- JA KASVATUSMENETELMÄT.....	12
7.1 Kannustaminen ja seuraamukset.....	13
7.2 Käyttäytymisen hallintamenetelmät.....	14
7.3 Luvatta poistuminen.....	15
8 HOITOMAKSU.....	15
9 SIJOITUSPROSESSI.....	16
9.1 Jälkihuolto.....	17
9.2 Sijoituksen päättyminen.....	18
10 ASIAKASPALAUTE.....	18

Liite 2. Ammatillista perhekotitoimintaa säätelevät lait

- Lastensuojelulaki 686/1983, muutos 583/29.6.2006
- Lastensuojeluasetus 1010/1983
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983
- Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 504/2002
- Sosiaalihuoltolaki 710/1982
- Perhehoitajalaki 312/1992
- Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996
- Asetus yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 1208/1996
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999
- Työterveyshuoltolaki 1383/2001
- Työturvallisuuslaki 738/2002
- Työaikalaki 605/1996
- Henkilötietolaki 523 /1999